

“KRIM DHE NDËSHKIM” NËN DRITËHIJET E SKICAVE DHE SHËNIMEVE NË DORËSHKRIMET E DOSTOJEVSKIT

Doktorante Elvira Xhamani

Departamenti i Gjuhëve Sllave dhe Ballkanike

Dega e Gjuhës Ruse

Fakulteti i Gjuhëve të Huaja, Universiteti i Tiranës

E-mail: elvira.xhamani@unitir.edu.al

PËRMBLEDHJE:

Artikulli i kushtohet analizës së skicave dhe shënimeve kaligrafike në dorëshkrimet e F. M. Dostojevskit, gjatë periudhës së krijimit të romanit “Krim dhe Ndëshkim”. Këtu do të trajtojmë vizatimet dhe shënimet origjinale të Dostojevskit nga ditarët dhe draftet e tij: skica, portrete, fjalë dhe shkronja të dedukuara veçmas. Shënimet kaligrafike, të bëra nga shkrimtari gjatë punës me veprën, regjistrojnë emra, koncepte dhe ngjarje të reja që mungojnë në tekstet e shtypura të Dostojevskit dhe janë burime të rëndësishme informacioni për historinë e krijimit të veprave të tij. Në dorëshkrime do të vërejmë se nuk është rastësi që ilustrimet, skicat dhe shënimet kaligrafike bashkëjetojnë me veprat letrare. Çdo detaj flet për shkrimin e veçantë të autorit, jo vetëm si shkrimtar, por edhe si artist. Grafika e shtyn atë në reflektime të gjera mbi personazhet, krijimtarinë, jetën dhe vdekjen e tij. Të gjitha, sa më sipër, na lejojnë të konkludojmë se grafika (skicimi) për F. M. Dostojevskin është një mjet ndihmës dhe, ndonjëherë, kryesor për realizimin e imazhit. Ndërsa shënimet specifike të përdorura prej tij luajnë një rol të rëndësishëm, për të kuptuar sa më drejtë natyrën e personazheve dhe gjendjen e përgjithshme të veprës. Për këtë arsye, botuesit dhe përkthyesit e teksteve të Dostojevskit në gjuhën shqipe, duhet t’u kushtojnë vëmendje shënimeve të tij ideografike që gjenden në dorëshkrimet për romanin “Krim dhe Ndëshkim”.

Fjalët çelës: F. M. Dostojevski, “Krim dhe Ndëshkim”, skicat, kaligrafia, funksioni

ABSTRACT

The article analyzes the sketches and calligraphic notes found in the manuscripts of F. M. Dostoevsky, during the creation of the novel “Crime and Punishment”. It examines Dostoevsky’s original drawings and annotations from his diaries and drafts - sketches, portraits, isolated words and individual letters. The calligraphic notes, made by the author while working on the novel, record new names, concepts and events that are absent in the printed texts and serve as valuable sources of information for the history of his works. In the manuscripts we will notice that the coexistence of illustrations, sketches and calligraphic elements within the manuscripts is not accidental. Every detail reflects Dostoevsky’s distinctive style, not only as a writer, but also as an artist.

Graphics inspire broad reflections on his characters, creativity, life and death. All this leads to the conclusion that for F. M. Dostoevsky, graphic sketching served as both a supplementary and, sometimes, as a central tool for the realization of the image. While his specific notes play an important role in understanding the nature of the characters and the broader context of the novel as accurately as possible. For this reason, publishers and translators of Dostoevsky's texts in the Albanian language should pay attention to his ideographic elements found in the "Crime and Punishment" manuscripts.

Keywords: F. M. Dostoevsky "Crime and Punishment", sketches, calligraphy, function

Hyrje

Fjodor Mihailloviç Dostojevski fliste rrallë për vizatimet e tij dhe nuk na la asnjë provë të drejtpërdrejtë me shkrim të ekzistencës së tyre. Shkrimtarit nuk i pëlqente të diskutonte sekretet e laboratorit të tij krijues me të huajt. "Librat e shënimeve", që përmbanin shumicën e skicave, u mbajtën larg syve kureshtarë dhe u ruajtën si një thesar nga gruaja e tij, Anna Grigorjevna.

Vizatimet në dorëshkrimet e Dostojevskit nuk janë vetëm ilustrime të tekstit. Shumë prej tyre përmbajnë çelësat e imazheve të heronjve të tij e shumë prej tyre tregojnë se çfarë mendonte në momentet e shkrimit të një vepre. Ashtu si shumë prej nesh, Fjodor Dostojevskit i pëlqente të vizatonte diçka mekanikisht kur ishte i mërzhitur ose i shqetësuar. Grafikat apo shënimet kaligrafike nuk ishin thjesht një "hobi". Përmbajtja e skicave dhe shkrimet e ndryshme pasqyronin gjendjen e tij emocionale. Nuk është rastësi që ilustrimet, skicat dhe shënimet kaligrafike bashkëjetojnë me veprat letrare dhe shënimet e autorit. Për një shkrimtar, grafika është një model krijues; kjo është një mënyrë për të kuptuar më mirë personalitetin, motivet dhe karakterin e heroit të tij. Shfaqja e imazheve grafike në dorëshkrime mund të quhet një fenomen i vërtetuar biografikisht. Në të ndikoi përvoja artistike dhe piktoreske. Ai u diplomua në Shkollën Kryesore të Inxhinierisë. Kështu, në "Ditarët e Shkrimtarit" për vitin 1877, ai kujtonte:

"Në të gjashtë klasat e shkollës duhej të bënim plane të ndryshme fortifikuese, ndërtimore dhe ushtarako-arkitektonike. Aftësia për të vizatuar mirë, me duart tona, kërkohej rreptësisht nga ne, kështu që edhe ata që nuk kishin dëshirë të vizatonin në mënyrë të pavullnetshme, duhej të përpiqeshin me çdo kusht për të arritur një sukses të caktuar në këtë art".

Në dorëshkrimet e tij janë gjetur skica, që paraqesin fytyra ekspresive dhe elemente arkitekturore të vizatuara me kujdes. Skica të tilla nuk ishin vetëm një mënyrë që shkrimtari të shpërqendrohej dhe të pushonte disi, por edhe pjesë e stilit të tij letrar. Sipas studiuesit Konstantin Barsht, shumë nga vizatimet e portreteve që gjejmë në dorëshkrime na kujtojnë dikë. Në disa raste ato janë prototipe, mbi bazën e të cilëve ai kërkonte “fytyrën e idesë” që i nevojitej për kompozimin e veprës së ardhshme. Për më tepër, vetë thelbi i krijimtarisë letrare është i lidhur në mënyrë të pandashme me krijimtarinë artistike dhe vizuale, pasi që të dy kanë një qëllim të vetëm: “të përshkruajnë”. Fjala dhe imazhi, të kombinuara në mënyrë organike, e ndihmojnë shkrimtarin në kuptimin filozofik dhe mishërimin artistik të botës së perceptuar: kjo shpreh vetë thelbin e individualitetit krijues të tij.

Duke nisur një roman të ri, ai i drejtohej vetes me thirrjen: “shikoni në librat e vjetër”. Nuk ka asgjë të parëndësishme në të gjithë procesin e unifikuar të krijimit të një vepre të madhe arti, fillimi i së cilës janë grafikë ose, më mirë të themi, shënime ideografike të romancierit. Se sa domethënëse ishte grafika për vetë Dostojevskin, vërtetohet edhe nga fakti se shkrimtari ndryshoi, për më tepër, shumë ashpër dhe në mënyrë karakteristike, vetë mënyrën e hartimit të shënimeve të tij në periodha të ndryshme të punës. Për shembull, materialet e dorëshkrimit për “Krim dhe Ndëshkim” ndryshojnë shumë jo vetëm në përmbajtje, por edhe në formën e jashtme nga materialet për romanin “Idioti”, “Demonët” e vepra të tjera. Duke qenë në ballë të luftës për formën e kërkuar artistike, grafikët na sjellin të dhëna për ndryshime të rëndësishme në metodat dhe stilin e veprës së romancierit, çka sollën me vete vitet e pjekurisë së tij krijuese.

Në koleksionin e plotë të Dostojevskit (1972-1990), dorëshkrimet u ndanë në mënyrë analitike sipas parimit kronologjik, brenda të cilit një grup i caktuar tekstesh të zgjedhura të “Librave të shënimeve” iu bashkëngjit secilës prej veprave të tij. Ndërsa ideografia, përfshirë kaligrafinë, mbeti jashtë botimit. Aktualisht, ky parim është duke u rimenduar, bazuar në faktin se skicat e bëra gjatë punës së tij krijuese nuk janë aspak një “degë anësore e krijimtarisë”, por elemente të rëndësishme që pasqyrojnë rrugën e përpunimit të formës artistike nga shkrimtari. Në botimet e reja të veprave të plota të autorit, që po punohen në shtëpinë muze të “Pushkinit”, po merren parasysh dhe po komentohen si skicat,

ashtu dhe kaligrafia e tij.

Grafika për Dostojevskin shërben si një mjet për të paraqitur një imazh, duke kërkuar tipare të personalitetit që nuk mund të shprehen me fjalë, por që mund të gjenden në një imazh njerëzor dhe më vonë, pasi të rimendohet, përpiket ta kthejë atë në një përshkrim verbal. Si rezultat, në grafikën e shkrimtarit mund të dallohen dy komponentë: portretet dhe kaligrafia, të cilat janë mjete të përshkrimit të figurës dhe ideve në veprat e tij. Sipas studiuesit të veprës së shkrimtarit, Konstantin Barsht, Dostojevski nuk u kufizua vetëm në shënime gjatë procesit krijues. Në veprën e tij kuptimi dhe rëndësia e fjalëve ndërveprojnë me kuptime të tjera të shprehura përmes paraqitjes vizuale. Barsht-i pohon gjithashtu se ky stil është karakteristik ekskluzivisht për Dostojevskin. Arsenali kaligrafik përfshin jo vetëm një shumëllojshmëri shkrimesh, shpesh ngjitur në të njëjtën faqe, brenda të njëjtit tekst, të ekzekutuar edhe në të njëjtën kohë. Madje, mendohet se kishte shkrimin e tij të veçantë për çdo mendim që shprehte. Dorëshkrimet e autorit nuk janë thjesht një normë e shkruar me dorë apo kopje të thjeshta librash, por një botë e tërë imazhesh artistike, në pasurinë e tyre mjaft të krahasueshme me botën e veprës së shkrimtarit. Ndaj, mund të themi se shenjat ideografike në dorëshkrime janë po aq integrale dhe thelbësore, sa edhe tekstet verbale. Kriteri kryesor që ndihmon në përcaktimin e modelit të një grafike ishte dhe mbetet logjika e procesit krijues të Dostojevskit, në të cilin morën pjesë një rreth personash, fakte historike dhe letrare, karakteristike për një periudhë të caktuar të jetës së tij.

Le të shohim se çfarë shprehin mbishkrimet dhe skicat në dorëshkrimet e romanit “Krim dhe Ndëshkim”. Dostojevski vizatonte me plumb, ndonjëherë me bojë. Krijimet e para në dorëshkrimet e tij u shfaqën në margjinat e shënimeve nga “Shtëpia e të Vdekurve”, por shpenzoi pjesën më të madhe të energjisë së tij për shkrimin e romanit “Krim dhe Ndëshkim”. Ai skicoi Rodion Raskolnikovin, Arkadi Svidrigaillovin, Sonja Marmeladovën, Porfiri Petrovin dhe heronj të tjerë të romanit. Imazhet e heronjve nuk morën formë menjëherë. Në draftet e romanit, krahas përshkrimeve të Raskolnikovit, motrës dhe nënës së tij, kishte dhe portrete të vetë autorit, nënës dhe motrës së tij. (fig. 1)

Fig. 1

Për shembull, në 27 nga 268 faqet e dorëshkrimit që daton me periudhën e shkrimit të romanit, mund të gjenden imazhe të fytyrave të meshkujve dhe femrave. Elementët grafikë i gjejmë mesatarisht në çdo 34 faqe: fytyrat në çdo 47 faqe, gjethet e lisit (kryqore) në 132 faqe, kaligrafia në çdo 12 faqe, gotikja në çdo 22 faqe. (fig. 2)

Fig. 2

Imazhi i “personit prej dylli” të Pjetrit të Madh, i bërë nga skulptori Rastreli, realizuar gjatë punës së shkrimtarit për romanin në vitin, 1865. (fig. 3)

Fig. 3

Problemi i mishërimit të një personazhi njerëzor në një portret e shqetësoi Dostojevskin jo më pak se një piktor. Në faqet e dorëshkrimeve për romanin “Krim dhe Ndëshkim” mund të vërehet zhvillimi grafik i fytyrës së Raskolnikovit, nënës dhe motrave të tij. Në këtë ilustrim shohim imazhin e Raskolnikovit (djathtas), nënës së tij (majtas) dhe motrës (më poshtë). Në portretet e Pulçeria Aleksandrovnës dhe Dunjës, studiuesit panë një ngjashmëri të jashtme me nënën e shkrimtarit, Maria Fjodorovnën, dhe motrës së tij, Varvara Mihaillovnës. (fig. 4)

Fig. 4

Shënimet “Ot” dhe “Otto”, mendohet se i referohen Baronit Otto Reinhold Ludvig von Ungern-Sternberg (1744-1811). Një aristokrat i rafinuar i Revalit, i angazhuar në mënyrë aktive në pirateri, në Gjirin e Finlandës, për të cilin u arrestua dhe u internua në Siberi. Këta lloj personazhesh “të dhunshëm” ishin me interes të veçantë për shkrimtarin gjatë krijimit të romanit. (fig. 5)

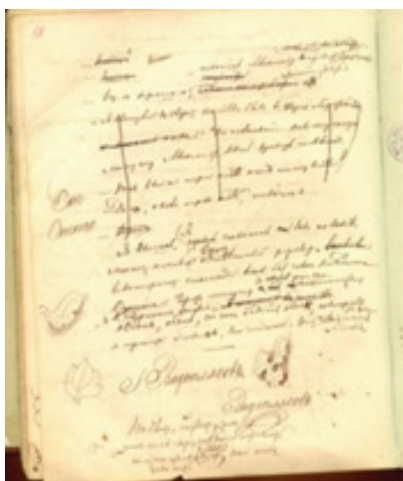

Fig. 5

Këtu shohim imazhin e Raskolnikovit, në kohën e vrasjes së Lizavetës. Ajo që të habit, është se personazhi ka një ngjashmëri të qartë me autorin. Është i njohur fakti që Dostojevski gërshetoi disa fakte të biografisë së tij në historinë e Raskolnikovit: le të kujtojmë të paktën robërinë penale, nëpër të cilën kaloi dhe në të cilën bie heroi i tij. Këtu tregon se sa fort, jo vetëm në detaje biografike, por në gjithçka, deri në pamje, Dostojevski mund ta lidhte veten me Raskolnikovin. Ai kishte shumë të përbashkëta me personazhin kryesor, kur filloi ta shkruante për herë të parë në vitin 1865. Shkrimtari humbi pothuajse të gjithë pasurinë e tij në kumar dhe ishte në një situatë të vështirë financiare. (fig. 6)

Fig. 6

Në këtë ilustrim shohim imazhin e një burri që ngjan me Napoleonin. Kjo është një nga figurat kryesore për idenë dhe heroin e romanit, Rodion Raskolnikov. Shumë kohë më parë na është thënë se autori dënonte teorinë e përkufizimit të njerëzve të mëdhenj dhe të parëndësishëm, mishërimi i gjallë i të cilit ishte perandori francez. Në vizatim, perandori duket më shumë si një hero tragjik: një fytyrë asimetrike dhe me një shikim të kthyer, si të thuash, nga brenda. Duke gjykuar nga ky portret, Dostojevskit duket sikur i vjen keq për fatin e tij tragjik, ndonëse nuk e konsideron të duhur rrugën e tij. Shënimi “Поруч. Достоевский”, ka një karakter autobiografik. Në moshën 23-vjeçare, në moshën e Rodion Raskolnikovit, shkrimtari i ardhshëm kishte gradën e togerit inxhinier dhe, pasi u lirua nga detyra më 19 tetor 1844, mori gradën tjetër, toger inxhinier “në lirim”. Shënimi lidhet me çështjen e zhvillimit të mëtejshëm të përmbajtjes së romanit, në të cilin një rol të rëndësishëm luan debutimi letrar i Raskolnikovit, në të cilin vërteton protestën e tij kundër rolit shoqëror që i ofrohet nga shoqëria. Duke na kujtuar episodin e njëjtë të shkrimtarit, kur iu refuzua shërbimi publik. (fig. 7)

Fig. 7

Shënimi “Malebranche” tregon mendimet e Dostojevskit mbi filozofinë e Nikola Malebranshit (Nicolas Malebranche, 1638-1715), një filozof i shquar francez, një student i R. Descartes, themelues i racionalizmit. Vepra e tij monumentale “Kërkimi i së vërtetës” (N. Malebranche, De la recherche de la verite, 1674-1675) ishte një komponent thelbësor i jetës filozofike evropiane përgjatë shekujve XVIII dhe XIX dhe pati një ndikim të rëndësishëm në letërsinë ruse. Kështu, në këtë seri vizatimesh, Dostojevski po kërkonte një shprehje të përshtatshme të “fytyrës së idesë” të protagonistit në romanit të tij të ri; një filozof me një shpirt pasionant dhe rebel, që nuk njihet nga të tjerët, jeta e të cilit është e ngopur me mendime dhe ndjenja. Një kërkim i rëndësishëm për “Krim dhe Ndëshkim”, mbi të cilin autori po punonte në kohën e krijimit të kësaj galerie portretesh, dhe për romanin “Idioti”, i konceptuar në të njëjtën periudhë. Shkrimtari i njihte këta mendimtarë dhe i përdori në mënyrë aktive idetë e tyre në kërkimet e tij artistike. (fig. 8)

Fig. 8

“La Routine”: shkronjat kursive dhe të zbukuruara kanë të bëjnë me mendimet e shkrimtarit për pikën kryesore të doktrinës së Raskolnikovit në lidhje me ekzistencën e dy llojeve njerëzish, njëri prej të cilëve duhet të ndjekë në mënyrë rigorozë rregullat e vendosura dhe personifikon “rutinën” në formën e mundësisë për t’u bërë “familjar, baba, bashkëshort, qytetar i mirë etj., ndërsa i dyti ka të drejtën e zgjedhjes së lirë në zbatimin e synimeve të tij. Shënimet në faqet ngjitur tregojnë se faktori “rutinë” interpretohet si rreziku kryesor për heroin e tij filozof, i cili identifikon “rutinën” dhe “turmën” dhe e komenton këtë kombinim me fjalën “poshtërsi”. Ndërsa imazhet e shkronjave të zbukuruara “R” dhe “N” të përfshira në fjalën «Routine». «PARTIE» - një fjalë e përbërë nga shkronja të mëdha, ndoshta lidhet me idenë e përballjes midis këtyre dy grupeve, të cilat, sipas konceptit të Raskolnikovit, kanë mundësi të ndryshme në ushtrimin e të drejtave të tyre. (fig. 9)

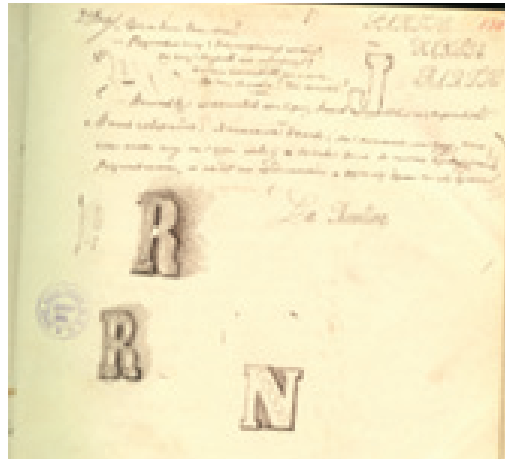

Fig. 9

Shënimi «Простите» “Më falni”, «Прости<тутка>» “Prostitutka” sipër vizatimit të portretit të Sonja Marmeladovës u bënë pas përfundimit të shkrimit të skenës në roman, lidhur me “fyerjen” e Sonjës nga Pulçeria Aleksandrovna Raskolnikova, e cila dyshonte për një bashkëpunim të saj në krim. (fig. 10)

Fig. 10

“Nero” - perandori romak Neron (Claudius Caesar Nero; 37-68 pas Krishtit), tiparet e tij të karakterit u përdorën nga Dostojevski, për ndërtimin e imazhit të një personazhi të zotëruar nga “impulse pasionante dhe të stuhishme”.

“Ariman” (persishtja e lashtë Ahriya manyus) në fenë e Zoroastrianizmit tregonte forcat e errësirës dhe të së keqes; katastrofat, dështimet e të korrave, fatkeqësitë natyrore, sëmundjet dhe vdekja lidhen me imazhin e tij.

Shënimi “Arius” ka të ngjarë të lidhet me një ligjëratë të dëgjuar në rrethin “Petrashovski”, për origjinën e fesë, ku përfshihej modeli Arian i Krishtërit. “Arius” doli me idenë e Jezu Krishtit tokësor, sipas ideve të tij, vetëm Zoti është i përjetshëm. Shkrimet e Ariusit u shkatërruan nga breza luftëtarësh kundër koncepteve të tij dhe ai vetë u shkishërua.

Duke konceptuar një roman për një “person të bukur” të ngjashëm me Krishtin, që i afrohet idealit të Krishtit, Dostojevski mund të merrte parasysh idetë e Arianizmit, veçanërisht pasi ishte i njohur mirë me veprat e teologut Gregori.

“Roveredo” - ndoshta shënimi lidhet me fitoren ndaj trupave austriake gjatë kapjes së Roveredos, të fituar nga Napoleoni në 1796.

“Bousiris” - Busiris, një tiran mitologjik, mbret i Egjiptit, i cili sakrifikoi të huajt dhe kërcënoi Herkulin me vdekje. (fig. 11)

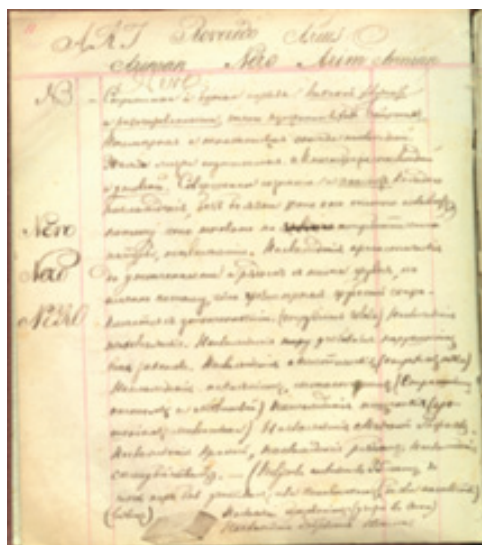

Fig. 11

Produktiviteti i shkrimit ideografik bazohet në faktin se si rezultat i marrëdhënieve aktive midis gjuhëve dhe teksteve të ndryshme brenda dy kanaleve të komunikimit, autokomunikimit dhe komunikimit, në dorëshkrimet e Dostojevskit krijohen kuptime të reja. Siç vëren Ju. M. Lotman, në këtë lloj situatë komunikative lind fenomeni i “lëkundjes” së strukturave: “... tekstet e krijuara në sistemin “Unë–Ai” funksionojnë si autokomunikime dhe anasjelltas: tekstet bëhen kode, kodet bëhen mesazhe.”

Ndaj mund të themi se njohja e shënimeve kaligrafike dhe skicave të autorit, gjatë punës së tij për krijimin e kësaj vepre, janë një domosdoshmëri për përkthyesit dhe lexuesin. Për të njohur dhe perceptuar sa më mirë botën e tij krijuese, faktet historike dhe jetësore që ndikuan në të. Për shkak të sintezës të portreteve dhe kaligrafisë, lind një imazh i vetëm, i veçantë i personazhit. Falë “komponentit arkitekturor” të grafikës dhe veçorive kompozicionale të tekstit dhe ilustrimeve, F. M. Dostojevski mishëron plotësisht frymën e veprës, mendimet dhe idetë që e emocionojnë, e cila në fund krijon një stil unik të autorit: verbal, artistik dhe vizual, ku pasqyrohet botëkuptimi origjinal i tij.

BIBLIOGRAFIA

- BARSHI, K. A., (2000), *Gjuhët e dorëshkrimit krijues të F. M. Dostojevskit*, në: Gjuhët e dorëshkrimeve: Kol. artikuj, Shën Petersburg, f. 122-147.
- BARSHI, K. A., (2015), *Emri dhe filozofia e Nikolai Malebranche në shënimet dhe veprat e të Dostojevskit*, “Çështje të filozofisë”, nr. 2, f. 94-105.
- BARSHI, K. A., (2018), *Shënimet kaligrafike të F. M. Dostojevskit në dorëshkrimet për romanin “Krim dhe Ndëshkim”*, Napis,
- DOSTOEVSKI F. M. (2005), *Ditari. Artikuj. Dorëshkrimet. Vëllimi 2. Tekste 1875-1877*. Zakharov, Moskë.. f. 37
- LOTMAN J. M. (2000), *Brenda botëve të të menduarit*. Në: Lotman Ju. M. Semiosfera [Lotman Yu. M. Semiosferë]. St. Petersburg, Iskustvo–SPB Publ., , f. 175
- Numri arkivor: RGALI. 212. 1, do të thotë: Arkivi Shtetëror Rus i Letërsisë dhe Artit, koleksioni 212, inventari 1.

<https://www.culture.ru/materials/149006/figury-na-polyakh-risunki-dostoevskogo-k-ego-rukopisyam>

<https://www.rsl.ru/ru/all-news/dostoevskiy-pearls>

<https://cultureru.com/portrait-sketches/>

<http://dostoevskiy-lit.ru/dostoevskiy/bio/risunki-fedora-dostoevskogo.htm>

<https://foma.ru/zagadki-risunkov-dostoevskogo-chto-skryvaetsja-za-nabroskami-v-rukopisjah-genija.html>